

Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi Sayı: 9/1 2020 s. 26-47, TÜRKİYE

Araştırma Makalesi

TÜRK ATASÖZLERİNDE ÇOCUKLUK: GÖSTERGEBİLİMSEL BİR BAKIŞ

Hurşide Kübra ÖZKAN KUNDURACI*

Neslihan AVCI**

Geliş Tarihi: Ağustos, 2019

Kabul Tarihi: Şubat, 2020

Öz

Çocukluk kavramı her toplumda değişik bakış açılarıyla farklı şekillerde değerlendirilen toplumsal bir yapıdır. Toplumun kültürel tarihi ile ilgili önemli ipuçları veren atasözleri ise, her toplumun yaşayış biçimini yansıtır ve toplumun kendi deneyimleri ile oluşturulur. Çalışmada, Türk atasözlerinin aktarım ve sunum şekillerinde çocuk ve çocukluk kavramlarına nasıl yer verildiğinin ortaya koyulması amaçlanmıştır. Araştırma, nitel araştırma modelinde durum çalışması olarak tasarlanmıştır. Araştırmanın çalışma materyalini Aksoy (2015) tarafından yazılan *Atasözleri Sözlüğü I* içindeki 77 atasözü oluşturmuştur. Atasözlerinin belirlenmesinde amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Bu çalışmadaki veriler doküman incelemesi yoluyla toplanmış olup içerik analizi ve göstergebilim analizi yapılmıştır. Araştırmanın sonuçları değerlendirildiğinde, kültürümüzün bir yansıması olan atasözlerinde çocukluğa yönelik bakışın birçok olumlu ve olumsuz özelliklerle yansıtıldığı görülmüştür.

Anahtar Sözcükler: Atasözleri, çocukluk, çocukluk anlayışı, göstergebilim.

THE CONCEPT OF CHILDHOOD IN TURKISH PROVERBS: A SEMIOTIC VIEW

Abstract

The concept of childhood is a social structure evaluated from different viewpoints in every society. Also, proverbs giving important clues related to culture of society reflect existence of every society and are formed to their own experiences. In the study, it is aimed to be revealed how to include the concepts of child and childhood in Turkish proverbs. The research has been figured as case study in the qualitative research model. Study material of the research consists of 77 proverbs in *Atasözleri Sözlüğü I* (Dictionary of Proverbs I) written by Aksoy (2015). Criterion sampling method has been used in determining proverbs. It is one of the purposive sampling methods. In this study, data has been collected with document review. Content analysis and semiotics analysis have been done. When results of the research have been evaluated, it is seen that look to childhood has been reflected by many positive and negative in proverbs thought as a reflection of our culture.

Keywords: Proverbs, childhood, sense of childhood, semiotics.

* Arş. Gör.; Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Bölümü, hursidekubra@gmail.com.

** Prof. Dr.; Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, navcister@gmail.com.

Giriş

Çocukluk değişik kültürlerde ve toplumlarda; kültürel değerler, çocuklar hakkındaki felsefi düşünceler ve bilimsel ilerlemedeki değişimler sonucunda farklı bakış açılarıyla tarihsel süreçte yeniden ele alınmıştır (Onur, 2012, s. 19; Berk, 2013, s. 41). Batılı yaklaşımlarda, Orta Çağ Dönemi'ne kadar yetişkinlerin zihninde çocukluk kavramı diye bir imgenin olmadığı görülmektedir. Modernleşme dönemi öncesinde ise çocuklar küçük birer yetişkin olarak görülmekte ve çocukluk yetişkinlikten ayrı bir dönem olarak algılanmamaktaydı. O döneme kadar çocukların kötü ve günahkâr olarak dünyaya geldikleri düşünülmekte ve sert bir disiplinle eğitilmeleri gerektiği fikri benimsenmişti. Batı dünyasında, çocukluğun yetişkinlikten farklı olduğu düşüncesi modernleşme sürecinin yaşandığı Rönesans dönemi içerisinde ortaya çıkmış ve gelişmiştir. Bu dönemde çocukluğa ilişkin anlayış geçmişteki anlamına göre daha insancıl bir hale gelmiştir (Yörükoğlu, 2000, s. 25; Berk, 2013, s. 42; Trawick-Smith, 2014, s. 16).

Çocukluk kavramı tarih boyunca farklı kaynaklarda birbirine benzer sınıflandırmalara ayrılmıştır. Tarihsel süreçte çocuğa ve çocukluğa ilişkin bakış açılarının yukarıdan aşağıya yaklaşım, aşağıdan yukarı yaklaşım, gelişimsel yaklaşım ve çocukçu-dairesel yaklaşım olarak sıralandığı görülmektedir. Yukarıdan aşağıya yaklaşıma göre, çocukluk insanlığın ahlaki bozukluk içeren asıl halidir ve ahlaki kuralların çocuklara öğretilmesi gerekir. Çocuklar doğduğu andan itibaren kötü olmaya meyilli olup, sorumluluk sahibi olgun bir yetişkin olabilmeleri için özenli ve dikkatli disipline gereksinim duyarlar. Aşağıdan yukarı bakış açısına göre, çocuklar iyiliğin temsilidir. Bu yüzden özenle yetiştirmelerine imkân verilmeli ve sahip oldukları potansiyeli dışa vurabilmelilerdir. Çocuklar saflık, sadelik ve masumiyetleri ile bozulmuş toplumlara yol gösterebilecek ve insanlığa saflığı aşılayabilecek cevhere sahip olarak görülmektedirler (Wall, 2010). Gelişimsel yaklaşıma göre ise çocukluk yetişkinlikten ayrı kendine özgü özellikleri olan bir dönem olarak görülür. Çocuklar ne iyi ne de kötü olarak dünyaya gelirler. Çocukların karakterleri tamamen çevrelerindeki yaşantılar yoluyla şekillenir (Berk, 2013, s. 42). Çocuk temelli dairesel yaklaşıma göre insanın doğası yaratıcı olup sosyal ilişkileri evrenselleştirmekten öte olabildiğince farklı olanları yaratabilmektedir. Bu yaklaşımda, çocukluk çocuğun aktif katılımıyla çevresini anlamlandırdığı bir süreç olarak görülmektedir. Bireyler birbirlerinin farklılıklarına saygılı, kabul edici ve sorumluluk sahibi özelliklere sahiptir (Wall, 2010). Türkiye'de 19. yüzyıldan itibaren çocukluk anlayışında modernleşme tarihinin başladığı ancak bu modernleşmenin altında geleneksel özelliklerin varlığının izlerinin de sürdüğü görülmektedir (Onur, 2012).

Bu yaklaşımlarda görüldüğü üzere, çocukluk toplumsal bir kavram olup toplumun yaşadığı tarihe göre şekil değiştirmiştir (Tan, 1989). Bununla birlikte çocukluğun tanımının çocuğun yaşadığı toplumun değerleri ve kültürü ile ilişkili olduğu belirtilmektedir (Kağıtçıbaşı, 1996). Toplumun damgası niteliğini taşıyan atasözleri, uzun denemelere dayanan yargıları genel kural, bilgece düşünce veya öğüt olarak sunan toplumca benimsenmiş özlü sözlerdir (Aksoy, 2015, s. 37). Aksoy'a (2015) göre her ulusun atasözlerinde toplumun düşünceleri, yaşayışları, inanışları ve gelenekleri görülmektedir. Toplumun kültür tarihi ile ilgili önemli ipuçları veren atasözleri her toplumun yaşayış biçimini yansıtır ve kendi deneyimleri ile oluşturulur (Aksan, 2007, s. 38). Türk atasözleri ile ilgili araştırmalarda dil, tarih, sosyoloji, coğrafya alanındaki konulara yer verilirken (Sağlam, 2001; Alagözlü, 2009; Batur, 2011; Özkan ve Gündoğdu, 2011; Karakuş ve Keçe, 2012; Sönmez, 2014; Uçar ve Doğruer, 2016; Yurtbaşı, 2014; Türkyılmaz, 2015) çocukların konu edildiği ilgili araştırmalara (Karadağ, 2013; Ercan,

2014; Güngör, 2016; Türkyılmaz, 2015) az sayıda yer verilmediği görülmektedir. Oysaki çocuğun yetiştiği çevrede duyduğu ve İlkokul müfredatında gördüğü bu atasözlerinde çocukluk döneminin nasıl yansıtıldığı önem kazanmaktadır. Türk toplumunun kültürünü, maneviyatını ve değer yargılarını yansıtan atasözleri içinde çocukluk kavramının ele alınması ve değerlendirilmesi bu açıdan önemli görülmektedir. Çalışmada, atasözlerinin sadece düz anlamlarına değil, işaretlerin altında yatan anlamlara da odaklanılacak olması ve göstergebilimsel bir yaklaşımla ele alınacak olması, atasözleriyle yapılan diğer çalışmalardan bu araştırmayı ayıran bir özelliktir. Bu nedenlerden dolayı, Türk kültüründeki atasözlerinde çocukluk anlayışlarının izlerini derinlemesine bulmaya çalışıldığından dolayı bu çalışma önemli görülmektedir. Bu çalışmada, Türk atasözlerinin aktarım ve sunum şekillerinde çocuk ve çocukluk kavramlarına nasıl yer verildiğinin ortaya koyulması amaçlanmıştır.

Yöntem

Araştırmanın bu kısmında araştırmacının modeli, çalışma materyali, veri toplama araçları ve verilerin analizleri konusunda bilgi verilmektedir.

Araştırmanın Modeli ve Deseni

Bu çalışmada, nitel araştırma modelinde durum deseni şeklinde tasarlanmıştır. Durum çalışmaları, araştırmacının bir durum, programı, olayı, süreci, bir kişiyi veya kişileri derinlemesine analiz ettiği nitel araştırma desendir. Araştırmacılar bu desende çeşitli veri toplama yöntemlerini kullanarak derinlemesine ve detaylı bilgi toplarlar. Nitel çalışmalarda durum çalışması, bir olayın yoğun bir şekilde çalışılmasını gerektirir. Bununla birlikte durumun karmaşıklığına, biricikliğine ve parçası olan sosyal bağlamın bağlantılarına odaklanmayı sağlar (Glesne, 2015; Merriam, 2015). Bu çalışma da atasözlerinde geçen çocukluk kavramına odaklanmıştır. Nitel durum çalışmalarında veriler; derinlemesine yapılan görüşmeler, gözlemler ve yazılı dokümanlar gibi birçok yolla toplanır. Bu çalışmadaki veriler de doküman incelemesi yoluyla toplanmıştır. Doküman incelemesi; klinik, örgütsel veya program kayıtlarının tam metinlerinin ya da bunlardan yapılan alıntılarının, yazışmalarının, resmi yayınlar veya raporların, kişisel günlükler, toplumsal kayıtlar, popüler kültür dokümanları gibi yazılı metinlerin incelenmesini kapsamaktadır (Patton, 2014).

Çalışma Materyali

Nitel çalışmalarda dokümanların veri olarak kullanılması gözlem veya görüşme yapmaktan farklı değildir. Bu süreçte önemli olan ilk adım uygun dokümanları bulmaktır. Araştırmacı bilgi toplama konusunda en yetkin kişi olduğundan toplanacak olan verinin etkililiği araştırmacının bilgiye ulaşmadaki yeteneğine ve donanımına bağlıdır (Merriam, 2015). Bu nedenle çalışma materyalinin belirlenmesinde Türk Dil Kurumu tarafından yayımlanması ve kullanım yaygınlığı kriterleri göz önünde bulundurulmuştur. Bu doğrultuda, araştırmacı tarafından dört kitapevine gidilmiş ve en çok satın alınan atasözleri sözlüğü araştırılmıştır. Google üzerinde yapılan taramada en çok kullanılan ve kaynak gösterilen sözlük belirlenmiştir. Bu iki veri kaynağı doğrultusunda, Aksoy (2015) tarafından yazılan *Atasözleri Sözlüğü I* kitabı çalışma materyalini oluşturmuştur. *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü II* sadece deyimleri içerdiği için çalışmaya dâhil edilmemiştir. İlk baskısı Türk Dil Kurumu tarafından 1965'te çıkan *Atasözleri Sözlüğü I* Türkiye'nin her yerinde kullanılmış sözlere yer vermektedir. Sözlükte 2.667 atasözü yer almaktadır. Çalışmanın amacı doğrultusunda bilgileri sağlayan durumlar tercih edildiğinden, çalışmada amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme göre

atasözleri seçilmiştir (Creswell, 2012; Patton, 2014). Bu kapsamda atasözlerinin seçiminde içinde ve açıklamasında çocuk sözcüğünün geçmesi, çocuk yerine kullanılan oğul, kız, evlat gibi sözcüklerin geçmesi dikkate alınmıştır. Çalışmanın ilk aşmasında bu ölçütleri karşılayan 79 atasözü belirlenmiş olup, verilerin analizi sürecinden sonra çalışma materyaline 77 atasözü dâhil edilmiştir.

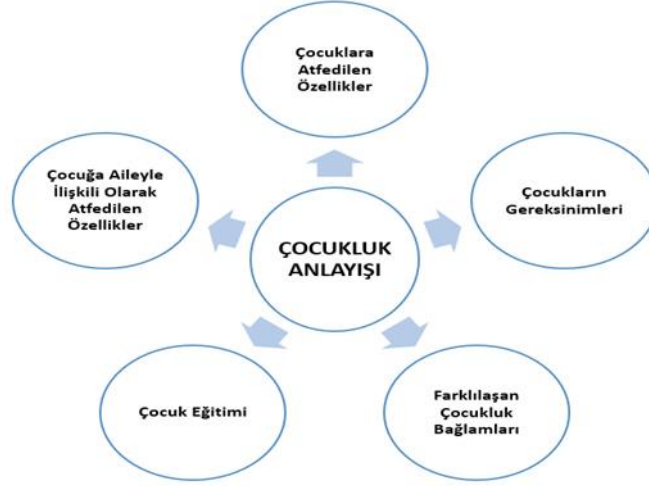
Verilerin Analizi

Verilerin çözümlenmesine başlamadan önce Atasözleri sözlüğünden seçilen atasözleri açıklamalarıyla birlikte alınarak elektronik belge haline getirilmiştir. Veri analizi için göstergebilim ve içerik analizi birlikte kullanılmıştır. Yazılı ve sözlü metinlerde bilginin iletilmesi için işaretler kullanılır. Göstergebilimsel analizde, belli bağlamlarda işaretlerin nasıl olduğu veya nasıl bir anlam uyandırdığına odaklanılır. Göstergebilim yüzeysel anlamların ötesinde kalmış sığ anlamları ve bunların altında dolaylı anlamları ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Göstergebilim işaretlerin ne gösterdiği veya neyi temsil ettiği ile değil aynı zamanda özel bir kültürel bağlamda anlamlarının ne olduğuyla ilgilenir (Glesne, 2015). Göstergelerin anlam oluşturmakla nasıl ilişkilendirildiğini inceleyen Barthes'a (1979) göre gösterge bir gösteren ve bir gösterilenin arasındaki ilişkidir. Bu ilişki kurulduğunda ortaya anlamlama çıkar ve düz anlam ile yan anlam olarak ele alınır. Bir göstergenin neyi temsil ettiği düz anlam; nasıl temsil edildiği ise yan anlam olarak tanımlanır (Bircan, 2015).

Bu çalışmada göstergebilim analizi sürecine, atasözleri kitabındaki tüm atasözlerinin ve açıklamalarının okunması ile başlanmıştır. Atasözleri ve açıklamasında çocuk ve çocukluk ile ilgili sözcüklerin geçtiği atasözleri gösteren, gösterilen ve yan anlam sistematğine göre incelenmiştir. Bu analiz yoluyla atasözlerinin altında yatan işaretler incelenerek, atasözlerinin yüzeysel anlamların dışında kalmış derin anlamları ve bunların altında yatan dolaylı anlamlar ortaya çıkarılmıştır. Analiz güvenilirliği için gerçekleştirilen üçgenleme ve sonrasındaki uzlaşma oturumunda, “Doğan anası olma, doğuran anası ol” ile “Amca baba yarısı” atasözleri ile açıklamaları arasında farklılaşma olması ve bu konuda uzlaşma sağlanamamasından dolayı çalışmaya dâhil edilmemiştir. Bu aşamada belirtilen iki atasözü çalışma materyalinden çıkartılarak çalışmaya kalan 77 atasözü ile devam edilmiştir.

Araştırmada, belirlenen atasözlerinin göstergebilim analizinin ardından içerik analizi ile atasözlerinin incelenmesine başlanmıştır. İçerik analizinde, görüşmelerin, alan notlarının, belgelerin içeriği analiz edilir. Birbirine benzeyen veriler belirli temalar çerçevesinde bir araya getirilir ve anlaşılır şekilde düzenlenerek analiz edilir. Kategoriler ve değişkenler çalışmaya yön verse de diğer öğelerin çalışma sırasında ortaya çıkması beklenir (Merriam, 2013; Yıldırım ve Şimşek, 2013). Belirlenmiş olan atasözleri içerik analizi aşamasında açıklamalarıyla birlikte okunmuş ve yeni bir form üzerine kaydedilmiştir. Göstergebilim analiz sürecinden sonra ortaya çıkan sonuçlar ve çocuklukla ilgili yapılmış araştırmalardan yola çıkılarak atasözleri için kategoriler, göstergebilimsel analiz tabloları kullanılarak kodlar oluşturulmuştur. İçerik analizi ve göstergebilimsel analiz bulguları aynı tablo üzerinde gösterilmiştir. Bir süre sonra kategori ve kodları yeniden gözden geçirilerek çeşitli düzenlemelere gidilmiştir. Yeniden kodlama sırasında “Çocuğun yediği helal, giydiği haram”, “Çocuk düşe kalka büyür”, “Kızını dövmeyen dizini döver”, “Olgaç oğlak bokundan bellidir”, “Akıllı oğlan neyler ata malını, akılsız oğlan neyler ata malını”, “Ölürse yer beğensin, kalırsa el beğensin”, “Baba koruk (erik, ekşi elma) yer, oğlunun dişi kamaşır”, “Doğmadık çocuğa don (kaftan) biçilemez” ve “Hamı tatlı, yetkini acı” atasözlerinin yan anlamlarının Atasözleri sözlüğündeki açıklamaya uygun olmaması ve fazla

çıkarm yaplmasından dolayı değışikliklere gidilmiştir. “Çocuğun daha iyi görülmesi” kodu başlangıçta yerleştirilen kategoriden “Çocuklara atfedilen özellikler” kategorisine aktarılmıştır. Oluşturulan kategorilerin yer aldığı şema şekil 1’de verilmiştir.

Şekil 1: Kategoriler

Etik Konular

Atasözlerinin yan anlamları oluşturulurken araştırmacıların fazla çıkarım yapmaması için Atasözleri sözlüğündeki açıklamalardan yararlanılmıştır. İkinci yazar tarafından incelenen atasözlerinden tesadüf yolla seçilen on atasözü, göstergebilim analizi konusunda eğitilmiş ve çocuk gelişimi alanında doktora eğitimine devam eden bağımsız bir uzman tarafından değerlendirilmiştir. On atasözü metnindeki görüş ayrılığı ve görüş birliği frekansları belirlenerek, araştırmacılar arasındaki güvenilirlik düzeyi %83 olarak hesaplanmıştır. Bu değerlendirmenin ardından yazar ve bağımsız uzman bir araya gelerek bir uzlaşma oturumu düzenlenmiştir. Görüş ayrılığı olan diğer tüm konularda uzlaşma sağlanarak geri kalan atasözleri ikinci yazar tarafından incelenmiştir.

Bulgular ve Yorum

Bu bölümde araştırmannın amacı doğrultusunda belirlenen atasözlerinin göstergebilim ve içerik analizi ile elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 1: Çocuklara Atfedilen Özellikler

Kodlar	Gösterge	Gösteren Düz Anlam	Gösterilen	Yan Anlam
Çocuğun yetenekli görülmesi	Allah verince kimin oğlu, kimin kızı demez	Ailelerinin zenginliği veya fakirliği çocuğun ekonomik zenginliği için önemli değildir	Çocuğun kendi hayatını kazanabilecek güce sahip olması	Ailenin ekonomik güçsüzlüğü çocuğun ileriki dönemlerinde ekonomik şartlarının kötü olacağı anlamına gelmeyebilir
	Şahin küçüktür ama koca turnayı havadan indirir	Küçük olmak güçsüz olmak anlamına gelmeyebilir	Küçüklerin de güçlü olması	Bazı küçükler kendilerinden büyük olanlardan bile daha iyi işler ortaya çıkarabilir.
	Akıllı oğlan neyler ata malını, akılsız oğlan neyler ata malını	Akıllı çocuk malı kendisi de kazanabilir, akılsız çocuk ise mal kalsa	Çocuk için ata malının bir kazanç olmadığı	Para kazanma yeteneği olan bireylerin aile varlığına ihtiyacı yoktur

		bile onu elinde tutamaz		
	Yerdiği oğlan (küçük) yer tutar	Beğenilmeyen, yeteneksiz görülen, çocuklar büyüdülerinde önemli yerlere gelebilirler	Çocuğun zamanla bilgisinin artması	Çocuklar zamanla donanım kazanarak önemli yerlere gelebilirler
Çocuğun yetersiz görülmesi	Çocuğa iş buyuran, ardınca kendi gider.	Çocuk kendisine söylenen işi yanında bir büyük olmadan yapamaz	Çocuğun tek başına iş yapamaması	Çocuklar bir işi yapmak için yetişkin denetimine ihtiyaç duyarlar.
Çocuğun daha iyi görülmesi	Karga yavrusuna bakmış, “Benim ak pak evladım” demiş.	Her canlı kendi çocuğunu en güzel ve kusursuz görür	Aileleri tarafından çocuğun kusurlarının görülmemesi	Çocuk aileleri tarafından biricik görülür ve onlara karşı öz eleştiride bulunamazlar
	Kuzguna yavrusu anka gözükür	Canlılar kendi çocuklarını her daim güzel görürler	Aileleri tarafından çocuklarının çirkin özelliklerinin görünmemesi	Aileleri tarafından çocukları her zaman değerli ve yetenekli görülür
Bireysel farklılıklar olması	Beş parmak bir olmaz	Aynı ailede doğan çocuklar birbirleriyle aynı özelliklere sahip değildir	Çocukların bütün özellikleriyle kardeşlerine benzememesi	Çocuklar kardeş olsa bile birbirinden farklı özelliklere sahiptir
	Bir ocaktan okluk da çıkar, bokluk da.	Bir ailede olumlu özelliklerde çocuk da yetişir, istenmeyen özelliklere sahip çocuk da yetişir.	Aynı ailede yetişmiş çocukların hepsinin aynı özelliklere sahip olmaması	Çocukların aynı ailede yetişse bile aynı özelliklere sahip değildir.
Sevimli varlıklar	Balın alası (tazesi) oğulun tazесinden	Küçük çocuklar güzel gözükür	Çocuğun küçükken tatlı ve güzel olması	Çocuklar aileleri tarafından küçükken en tatlı varlıklar olarak görülür ve sevilir
	Hamı tatlı, yetkini acı	Çocuk küçükken ailesi tarafından tatlı görülür	Çocuğun büyüdükçe sevimliliğinin azalması	Çocuklar küçükken sevilirler, büyüdülerinde ise sorun kaynağı olarak görülürler.
Çocuklukla ilgili davranışlar	Çocuk düşe kalka büyür	Çocuk yürümeye başladığı dönemde sık düşer	Çocuğun yürümeyi öğrenirken yere düşmesi	Çocukların yaşadıkları zorluklar normal olup doğal karşılamak gerekir, onları olgunlaştıran bu deneyimlerdir
	Çocuktan al haberi	Çocuk her şeyi olduğu gibi anlatır	Çocuktan doğru haberlerin alınması	Çocuk yanında gizli konuşulanları başkasına iletebilir ve sır tutamayabilir
Çocukluk yaşı	Doğmadık çocuğa don (kaftan) biçilemez	Çocuk doğmadan bir hazırlık yapmak doğru değildir	Çocuğun doğacak olmasının belli olmaması	Doğmamış çocuk, birey olarak görülmez

Tabloda 1 incelendiğinde, atasözlerinde çocuklara atfedilen özellikler kategorisi; çocuğun yetenekli görülmesi, çocuğun yetersiz görülmesi, çocuğun daha iyi görülmesi, bireysel farklılıklar olması, sevimli varlıklar, çocuklukla ilgili davranışlar ve çocukluk yaşı olarak kodlara ayrıldığı görülmektedir. “Çocuğun yetenekli görülmesi” kodunda bulunan; “Akıllı oğlan neyler ata malını, akılsız oğlan neyler ata malını”, “Allah verince kimin oğlu, kimin kızı demez”,

“Yerdiğin oğlan (küçük) yer tutar” ve “Şahin küçüktür ama koca turnayı havadan indirir” atasözlerinin çocukların yeteneklerine ve kendilerinden beklenmeyecek işleri başarabilecekleri vurgulanmaktadır. Bununla birlikte atasözlerinde çocukların verilen işleri yerine getirecek yeterliliğe sahip olmadığını belirten atasözü de bulunmaktadır. “Çocuğun yetersiz görülmesi” kodunda bulunan “Çocuğa iş buyuran, ardınca kendi gider” atasözünde çocukların bir işi yapabilmesi için yetişkin denetimine ihtiyaç duydukları gösterilmektedir. Her çocuğun farklı özellikte olabileceğini gösteren “bireysel farklılıklar olması” kodunda bulunan atasözü çocukların birbirinden eşsiz varlıklar olduğuna işaret etmektedir: “Beş parmak bir olmaz”. Bununla birlikte “Bir ocaktan okluk da çıkar, bokluk da” atasözünde görüldüğü üzere çocuk bokluk kavramıyla eşleştirilerek çocuğa olumsuz özellikler yüklendiği ve her çocuğun aynı özelliklere sahip olmadığı belirlenmiştir. “Sevimli varlıklar” kodu altındaki “Balın alası (tazesı) oğulun tazesinden” ve “Hamı tatlı, yetkini acı” atasözlerinin çocukların küçükken daha çok sevildikleri ve sevimli olduklarının gösterildiği belirlenmiştir. Atasözlerinde çocukların gelişim özelliklerini içeren “çocuklukla ilgili davranışlar” kodunda “Çocuk düşe kalka büyür” ve “Çocuktan al haberi” bulunmaktadır. *Çocukluk yaşı* kodundaki “Doğmadık çocuğa don (kaftan) biçilemez” atasözünde ise doğum öncesindeki zamanın yok sayılması ve doğumdan itibaren çocukların birey olarak görülmesi gösterilmektedir.

Tablo 2: Çocukların Gereksinimlerini

Kodlar	Gösterge	Gösteren Düz Anlam	Gösterilen	Yan Anlam
Beslenme	Çocuğun yediği helal, giydiği haram	Çocuğa giysi almak gereksiz, beslemek ise faydalıdır	Çocuğun sağlıklı gelişmesi için beslenmesinin giyimden daha gerekli olduğu	Çocuk, gelişim çağında olduğu için gereksiz giysi alınması israftır
	Su küçüğün, sofrası (söz) büyüğün	Su çocuklara büyüklerden önce verilmelidir. Konuşma hakkı ise ilk büyüğün olmalıdır	Çocuklara belirli konularda öncelik hakkı verilmesi	Çocukların yetişkinlerden önce konuşması istenen bir durum değildir
	Ağlamayan çocuğa meme vermezler	Çocukların bir şey elde etmesi için ağlaması gerekir	Çocukların ihtiyaçlarını ağlayarak ifade belirtmesi	Çocuklar yaşamsal ihtiyaçlarının karşılanmasını ağlayarak belirtirler
Oyun	Abdal düğünden, çocuk oyundan usanmaz.	Çocuklar oyun oynar	Çocukların sıkılmadan oyun oynaması	Sevilen iş zevkle yapılır
Bakım	Ağanın gözü Öküzü (ineği) semiz eder	Anne-babaların çocuklarına özenle bakmaları gerekir	Anne-babaların çocuklarına iyi bakmaları gerektiği	Anne-babalar çocuklarına iyi bakarlarsa gelişimlerini olumlu yönde etkilerler
	Ana besler hurmayla, eloğlu karşılar yarmayla	Anne çocuğunu özenle yetiştirir, çevresindeki insanlar ise ona özenli davranmaz	Sadece annenin çocuğunu özenle yetiştirmesi	Anneden başkası çocuğa karşı şefkatle davranmaz ve başkaları tarafından kötülöklere maruz kalabilir

Tablo 2 incelendiğinde, çocukların gereksinimleri kategorisinin oyun, beslenme ve bakım kodlarına ayrıldığı görülmektedir. “Beslenme” kodunda bulunan “Ağlamayan çocuğa

meme vermezler” atasözünde çocukların yaşamsal ihtiyaçlarının giderilmesinin göstergesi olan ağlama refleksi ile beslenme gereksinimlerini ifade ettiklerine işaret edilmiştir. “Su küçüğün, sofraya (söz) büyüğün” atasözünde görüldüğü üzere iletişimin yetişkinden çocuğa tek yönlü olup aile içinde çocuğun söz sahibi olmaması ancak beslenmede önceliğin çocuklara ait olduğu ifade edilmektedir. “Ağlamayan çocuğa meme vermezler” atasözünde çocukların ağlayarak istek ve ihtiyaçlarının belirttiği gösterilmektedir. “Oyun” kodunda yer alan “Abdal düğünden, çocuk oyundan usanmaz” atasözünde çocukların oyun oynamasının çocuğun işi olarak görüldüğü gösterilmektedir. *Bakım* kodunda “Ağanın gözü Öküzü (ineği) semiz eder” ve “Ana besler hurmayla, eloğlu karşılar yarmayla” atasözlerinin yer aldığı ve çocuğun bakımından ailenin sorumlu olduğu görülmektedir.

Tablo 3: Farklılaşan Çocukluk Bağlamları

Kodlar	Gösterge	Gösteren Düz Anlam	Gösterilen	Yan Anlam
	Devlet oğul, mal tahlil, mülk değirmen	En büyük zenginlik erkek çocuk sahibi olmak, en gerekli mal tahlil, en değerli mülk ise değirmendir.	Aile için erkek çocuk sahibi olunmasının değerli görülmesi	Erkek çocuk kız çocuğa göre daha değerli görülür
	Kızın var, sızın var	Kız çocuklar aileye yük olarak görülür	Kız çocukların derdinin ve sorumluluklarının çok olması	Kız çocukların erkek çocuklardan daha çok sıkıntısı olur
	Kız beşikte (kundakta) çeyiz sandıkta	Kız çocukları küçükken çeyiz hazırlıklarına başlamak gerekir	Kız çocukları için çeyiz hazırlıklarına erkenden başlanması gerektiği	Kız çocuklara doğdukları andan itibaren evlenip gidecekleri gözleriyle bakılmaktadır
	Bir anaya bir kız, bir kafaya bir göz	Anne için kız çocuk gereklidir	En az bir tane kız çocuğa ailenin sahip olması gerektiği	Kız çocuk evde anneye destek sağlayan birey olarak görülür
Cinsiyete yönelik farklılaşan bakış	Kızını dövmeyen dizini döver	Kız çocuklar küçükken iyi eğitilmezse ileride aile sıkıntı çekebilir	Kız çocukların iyi yetişmesi gerektiği	Kız çocukları hata yapmaması için sınırlamak gerekir yoksa ailenin başına bela olur
	Oğlan doğuran övünsün, kız doğuran dövünsün	Erkek çocuk doğurmak gurur duyulması, kız çocuk doğurmak gurur duyulmaması gereken bir durumdur	Erkek çocuk doğurmak anne için gurur kaynağıdır	Her aile erkek çocuğunun olmasını ister
	Oğlan doğurdum, oydu beni; kız doğurdum, soydu beni	Oğlan çocuk ailesini yaramazlıklarıyla aileyi yorar, kız çocuk ise masrafa sokar	Erkek çocukların hareketli olması kız çocukların ise masraflı olması	Her iki cinsiyetteki çocuk aile için külfettir
	Oğlan olsun deli olsun, ekmek olsun kuru olsun	Bireyler deli de olsa erkek çocukları olsun, katıksız da olsa ekmek ister	Bireylerin erkek çocuk sahibi olmak istemesi	Erkek çocuklar aileler için gerekli ve önemli görülür
	On beşinde kız, ya erde gerek ya yerde	Kız çocuk 15 yaşına geldiğinde evlendirilmelidir, evlenmezse ölmesi daha iyidir	Kız çocuklarının çocuk yaşta evlendirilmesi gerektiği	Kız çocuklar erken yaşta evlendirilmezse aileyi güç durumda bırakır

	Alçak eşek binmeye kolay, öksüz çocuk dövmeye kolay	Öksüz çocuğu anne-babası olan çocuğa göre hırpalamak daha kolaydır	Öksüz çocuğun savunmasız ve güçsüz olması	Öksüz çocuk istismara açıktır
Anne-Babasız olma	Analı kuzu, kınalı kuzu	Annesi olan çocuklar bakımlı ve temizdir	Annenin çocuğun bakımı ve temizliği ile ilgilenmesi	Annesi olan çocuklar temiz ve bakımlı görünürken annesi olmayan çocuklar temiz ve bakımlı olmazlar
	Öksüz çocuk göbeğini kendi keser	Kimsesiz çocuklar kendi işlerini kendi yaparlar	Annesi babası olmayan çocuğun işini kendisinin yapması	Sosyal desteği olmayan kişiler kendi işlerini kendi yapmak zorundadır
	Çam ağacından ağıl olmaz, el çocuğundan oğul olmaz	Başkasının çocuğu oğul olarak görülmez	Öz çocuğun yerini başka bir çocuğun doldurmaması	Çocuk ailenin öz çocuğu ise değerli görülür
Öz/Üvey olma	Üvey öz olmaz, kemha bez olmaz	Üvey çocuk kişinin kendi öz çocuğu yerine geçmez	Üvey çocuğun öz çocuk gibi benimsenmemesi	Ailenin çocuğu öz ise değerli görülür
	Üveye etme özünde bulursun; geline etme, kızında bulursun	Üvey çocuğa ve geline kötü davranılmamalıdır	Üvey çocuğun ya da gelinin kınamasının daha sonraki süreçte ailenin kendi yaşamına olumsuz yansımaları	Aile ile kan bağı bulunmayan bireylere öz ya da üvey ayrımı yapılmamalıdır

Tablo 3'te görüldüğü üzere, "Farklılaşan Çocukluk Bağlıları" kategorisinin cinsiyete yönelik farklılaşan bakış, öz/üvey olma ve anne-babasız olma durumlarına göre kodlara ayrılmıştır. En fazla atasözünün cinsiyete yönelik farklılaşan bakış kodunda toplandığı ve cinsiyet farklılığının kızların aleyhine gösterildiği görülmektedir. "Oğlan doğuran övünsün, kız doğuran dövünsün", "Oğlan olsun deli olsun, ekmek olsun kuru olsun", Devlet oğul, mal tahlıl, mülk değirmen", "Kızın var, sizin var" atasözlerinde görüldüğü üzere erkek çocuğun istenilen bir unsur olduğu kız çocuğun ise daha çok sıkıntı ile özdeşleştirildiği görülmektedir. Yapılan bu cinsiyet ayrımcılığının yanında kız çocuklara değer verildiği ve anneye destek sağlayan birey olarak gösterildiği atasözünü de rastlanmıştır: "Bir anaya bir kız, bir kafaya bir göz". "Anne-babasız durumuna göre" kodunda yer alan atasözlerinde özellikle anne veya babanın bakımından yoksun kalmış öksüz çocuklara yönelik olumsuz ifadelerle rastlanmıştır. "Alçak eşek binmeye kolay, öksüz çocuk dövmeye kolay" atasözünde anne babası olmayan çocukların istismara maruz kalabileceği, "Analı kuzu, kınalı kuzu" ve "Öksüz çocuk göbeğini kendi keser" atasözlerinde ise sosyal desteği olmayan kişilerin işlerini kendi yapmak zorunda kalması anlamlarının gösterildiği belirlenmiştir. Atasözlerinde çocukların "öz/üvey olma" durumlarına göre de yer verildiği ve bu durumun üvey çocuğun aleyhine yönelik gösterildiği belirlenmiştir. "Çam ağacından ağıl olmaz, el çocuğundan oğul olmaz", "Üvey öz olmaz, kemha bez olmaz" atasözlerinde üvey çocukla öz çocuk kıyaslanarak üvey çocuğun öz çocuk kadar değerli görülmediği ifade edilmektedir. Bununla birlikte, sadece "Üveye etme özünde bulursun; geline etme, kızında bulursun" atasözünde üvey çocuğa iyi davranılması gerektiği vurgulanmaktadır.

Tablo 4: Çocuk Eğitimi

Kodlar	Gösterge	Gösteren Düz Anlam	Gösterilen	Yan Anlam
Erken Çocukluğun Önemi	Adam olacak çocuk bokundan bellidir	Çocukların ileriki dönemlerde yapacakları işler ilk davranışlardan belli olur	Çocukların gelecekteki davranışlarının geçmişinden etkilenmesi	Çocukların ilk davranışları sonraki davranışlarının belirleyicisidir
	Çocuk yedisinde ne ise yetmişinde de odur.	Bireyin küçükken kazandığı huyu ve özellikleri yaşlandığında da değişmez	Çocuğun huylarına büyüdüğünde de devam etmesi	Çocuğun huy ve mizaç özellikleri yaşam boyu devam eder
	Olgaç oğlak bokundan bellidir	Çocuğun gelişmişliği genel tutumundan belli olur	Çocukların genel tutumlarının gösterdikleri davranışlardan belli olması	Çocuğun nasıl biri olacağı doğduğunda anlaşılır
	Ağaç yaş iken eğilir	Çocuklar küçük yaşta kolay eğitilirler	Çocukların küçükken istenilen yönde eğitilmelerinin daha kolay olması	Çocukluk dönemindeki eğitim davranış değişikliği için daha etkilidir
Çocuğa yetişkin ve çevre desteğinin sağlanması	Ağaç ağaç içinde yetişir	Her canlının büyümesi etrafındaki yetişkinlerle mümkün olur	Çocukların yetişkin bir birey olmasının çevresindeki olgun kişilerle mümkün olması	Çocukların yetişmesi için yetişkinlerin rehberliği gereklidir.
	Karpuz (Kavun) kökeninde büyür	Bireyler doğduğu çevrede yetişir	Çocuğun yetiştiği ortamdaki özellikleri kazanması	Çocuklar ailelerin özelliklerine göre şekil alır
	Oğlan doğur, kız doğur; hamurunu sen yoğur.	Anne-babalar özverilerde bulunarak çocuk yetiştirir	Anne-babaların çocuklarını istedikleri gibi yetiştirmesi	Anne-babalar çocuğunu nasıl olmasını istiyorlarsa öyle yetiştirirler

Tablo 4 incelendiğinde, “çocuk eğitimi” kategorisinin erken çocukluğun önemi, çocuğa yetişkin ve çevre desteğinin sağlanması kodlarına ayrıldığı görülmektedir. “Adam olacak çocuk bokundan bellidir”, “Çocuk yedisinde ne ise yetmişinde de odur”, “Olgaç oğlak bokundan bellidir” ve “Ağaç yaş iken eğilir” atasözlerinde çocuğun küçükken kazandığı özelliklerinin yaşamı boyunca devam edeceği gösterilmektedir. Çocuğa yetişkin ve çevre desteğinin sağlanması kodunda yer alan “Ağaç Ağaç içinde yetişir”, “Karpuz (Kavun) kökeninde büyür” ve “Oğlan doğur, kız doğur; hamurunu sen yoğur” atasözlerinde görüldüğü üzere, erken çocukluk dönemindeki eğitimin davranış değişikliği için gerekli olduğu ve çocukların yetişmesi için yetişkinlerin rehberliği ile denetimine ihtiyacı olduğuna yönelik göstergeler belirlenmiştir.

Tablo 5: Çocuğa Aileyle İlişkili Olarak Atfedilen Özellikler

Kodlar	Gösterge	Gösteren Düz Anlam	Gösterilen	Yan Anlam
Değer bilmemesi	Besle kargayı, oysun gözünü	Yetiştirdiğin özenle beslediğin çocuk sana en büyük kötülük yapabilir	Çocukların ailelerinin iyilikleri karşısında onlara kötü davranabileceği	Çocuklar yapılan iyiliklerin kıymetini bilmezler ve ailelerine en büyük kötülüğü onlar yapabilirler
	Yaza çıkardık danayı, beğenmez oldu anayı	Yetiştirilen çocuklar büyüdüklerinde ailelerini beğenmezler	Çocukların büyüdüklerinde ailelerini beğenmemeleri	Çocuklar ailelerine ihtiyacı kalmadıklarında onları beğenmeyebilirler

	Kaldın mı oğul eline, müdara eyle geline	Anne babalar erkek çocuklarının bakımına muhtaç olduklarında gelinlerine yaranmak zorundadır	Erkek çocukların aileye bakmak zorunda olması	Aileye bakım görevini erkek çocuk üstlene bile yine de gelinlere aileye bakma görevi düşebilir
	Baba ekmeği zından ekmeği, koca ekmeği meydan ekmeği	Bir kadının baba evinde kalıp onların eline bakması istenmedik bir durumdur	Kız çocuğunun evlendikten sonra baba evini kendi evi olarak benimsememesi	Kız çocukları kendi evlerinde yaşamaya başladıktan sonra baba evini yabancı bir yer olarak görürler
	Baba oğluna bir bağ bağışlamış, oğul babaya bir salkım üzüm vermemiş	Çocuklar ailelerine karşı özveride bulunmazlar	Ailelerin çocuklarına karşı büyük özveride bulunması ama çocuğun küçük bir özveride bulunmaması	Aileler çocuklarına karşı daha cömert davranır ama çocuklar aynı özeni göstermezler
	Bir baba dokuz evladı besler, dokuz evlat bir babayı beslemez	Baba ne kadar çok çocuğu olursa olsun hepsini yetiştirmek için özveride bulunur, çocukları ise küçük bir yardım yapmazlar.	Çocukların üstlerine düşen küçük bir yardımı bile yapmaması	Çocuklar ailelerine gereken değeri vermeyebilir.
	Evladın mı var derdin var	Aileler çocukları yetiştirmek için özveride bulunur ve birçok sıkıntı çekerler	Çocuğun bitmeyen sıkıntılarının olduğu	Çocuk aile için dert kaynağı olarak görülür
	Karga dermiş ki: “Çocuklarım olalı burnumu göme göme bok yiyemedim”	Anne-babalar kendilerinden çok çocuklarını düşünürler ve kendilerine vakit ayıramazlar	Ailenin çocuğu için sürekli fedakârlık yapması ve özveride bulunması	Aileler çocukları olduğunda rahat edemezler
	Senden çıkmış bir kada (kaza), kime giden imdada	Yaramaz bir çocuk ailenin yaptığı kaza olarak görülür	Yaramaz çocuğun istenmeden yapılan bir iş olarak görülmesi	Yaramaz bir çocuk istenen bir durum değildir
	Aç aman bilmez, çocuk zaman bilmez.	Çocukların isteklerinin zamanı olmaz	Çocukların zamansız isteklerinin olması	Çocukların zamansız isteklerini engellemek zordur
Dert Kaynağı görülmesi/ Uğraş gerektirmesi	Ya evlat bir, ya ocak kör gerek	Ailede çocuk sayısı yükseldikçe evdeki huzur azalır	Birden fazla çocuk aileye sıkıntı getirir ve yetiştirmenin zor olması	Bir çocuk aileye yeterlidir
	Çocuğun bulunduğu yerde kov (dedikodu) olmaz	Çocuğun bulunduğu yerde dedikodu yapmaya zaman kalmaz	Çocuğun çok uğraş gerektirmesi	Çocuk çok zaman aldığı için yetişkinin kendisine zaman ayıramaması
	Kedi, yavrusunu yerken sıçana benzetir	Birey çocuğunu ezerken onda kötü özellikler görür	Ailelerin çocuklarına kötü uygulamalar yaparken onlara kötü özellikler yüklemesi	Aileler çocuklarına kötü davranabilir
	Ayıyı (maymunu) ateşe atmışlar, yavrusunu ayağının altına almış	Bazı duygusuz bireyler kendilerini kurtarmak için çocuklarını feda edebilirler	Ailelerin kendi canlarını kurtarmak için çocuklarını tehlikeye atabilmeleri	Duygusuz bireyler kendilerini zor durumlardan kurtarmak için çocuklarını kullanabilir / Çocuk sahibi olmak kötü bir insanı iyi bir insan yapmaz
Ölürse yer beğensin, kalırsa el beğensin	Çocuk ölürse iyi anılmalıdır, yaşarsa beğenilir özelliklere sahip olmalıdır	Çocuğun istedik ve takdir edilir özelliklere sahip olması gerektiği	Aileler çocuklarını dünyevi ve uhrevi olumlu özelliklerle yetiştirmelidirler	

	Ağaca çıkan keçinin dala bakan oğlağı olur	Büyüklerin gittiği yol küçükler için örnek olur	Çocukların ebeveynlerinden gördüklerini yapması	Ebeveynler ne yaparsa çocukları da onları model alır	
	Alma soysuzun kızını, sürer anasının izini	Kötü tanınmış ve ahlaksız ailelerin kızı kötü olur	Ailesi toplumsal olarak kötü görülüyor ise kızının da kötü görülmesi	Çocuklar ailelerin kötü özelliklerinin devamı olarak görülür	
	Anadan gören inci dizer; babadan gören sofra yazar	Kız çocukları sorumluluklarını anneden, erkek çocuklar ise babadan öğrenir.	Kız ve erkek çocukların yapması gereken sorumlulukları anne ve babalarından öğrenmesi	Erkek ve kız çocuklar cinsiyete özgü rolleri hemcins ebeveynlerinden öğrenebilir.	
	Ananın çıktığı dala kızı salıncak kurar	Çocuklar ailelerinin yaptıkları işleri kendilerine örnek alırlar	Çocukların ailelerinin tutumunu örnek alması	Çocuklar ailelerinden gördüğü davranışı benimser ve daha ileri götürürler	
	Anasına bak kızını al, kenarına bak bezini al.	Bir kızın sahip oldukları özellikleri öğrenmek için annesine bakmak gerekir	Kız çocukların annesine benzemesi	Kız çocuklar annesinden aldıkları eğitim ile yetişir	
	Arabanın ön tekerleği nereden geçerse arka tekerleği de oradan geçer	Birbirlerine bağlı oldukları için çocuklar da büyükleriyle aynı yolu izler	Çocukların büyüklerinin yaşayış yolundan gitmesi	Çocuklarının ileriki dönemleri ailelerinin yaşantılarıyla şekillenir.	
Sosyal ve genetik aktarım	Babanın sanatı oğula mirastır	Babanın mesleğini çocuk küçükken öğrenir	Çocuğun meslek seçiminde ailesini model alması	Çocuğun uğraşacağı işin belirlenmesinde aileler yol gösterici ve belirleyici olur	
	Cins horoz yumurtada öter.	Çocuğun değerli olacağı bebeklikteki halinden anlaşılır	Çocukların iyi olacaklarının bebeklikteki ilk davranışlarından belli olması	Çocukların ilk davranışları sonraki davranışlarının belirleyicisidir	
	Evladı (oğlum) ben doğurdum, ama gönlünü ben doğurmadım	Çocuğun birçok özelliği aileye benzer fakat huyu ve gönlü benzemeyebilir	Çocuğun huyunun ve duygusal yönünün aileye benzememesi	Çocuğun duygusal özelliklerine ailesi söz geçiremeyebilir	
	Görgülü kuşlar gördüğünü işler, görmedik kuşlar ne görsün ki işler?	Çocuklar ailesinde iyi eğitim aldıklarında bunu çevrelerine de uygular	Çocukların çevrelerinde iyi eğitim gördüklerinde terbiyeli bir tutuma sahip olması	İyi ve eğitilmiş bir çevrede yetişmemiş çocuklar terbiyeli olmayabilir	
	Oğlan babadan öğrenir sofra açmayı, kız anadan öğrenir biçki biçmeyi	Erkeklerin yapması gereken şeyleri erkek çocuğu babasından, kız çocuğu ise annesinden öğrenir.	Cinsiyete özgü rollerin öğretilmesi	Erkek ve kız çocuklar cinsiyete özgü rollerini hemcins ebeveynlerinden öğrenebilir.	
	Keçi nereye çıkarsa oğlağı da oraya çıkar	Çocuklar anne ve babalarından gördüklerini yapmaya özenir	Çocuğun anne veya babasını taklit etmesi	Çocuklar büyürken ebeveynlerini model alırlar	
	Yumurtadan çıkan yine yumurta çıkarır	Her canlı kendi soyunun özelliklerini taşır	Çocuğun ailesinin özelliklerini taşıması	Çocuklar ailelerinin soy özelliklerini devam ettirir	
	Baba koruk (erik, ekşi elma) yer, oğlunun dişi kamaşır.	Babanın yaptığı istenmeyen bir iş oğlan çocuğunu da etkiler	Oğlan çocuğun babanın devamı olarak görülmesi	Oğlan çocuk babasının devamı olarak görülür ve babanın yaptığı istenmeyen bir şeyin zararı çocuğu etkiler	
	Ebeveyn Çocuk ilişkisi	Ağızdan burun yakın, kardeşten	Bireyler kendilerine en yakın olanı benimser	Bireylerin doğurduğu çocuğu kendine daha	Bireyler en çok çocuklarını severler

	karın		yakın görmesi	
	Ananın bastığı civciv incinmez	Anne çocuğunun üstüne bassa bile canı yanmaz	Annenin çocuğunu korumak için elinden geleni yapması	Annenin çocuğun iyiliği için yaptığı davranışlar olumsuz/kırıcı da olsa çocuğu incitmez
	Etle tırnak arasına girilmez	Anne-baba ve çocuklar arasını kimse bozamaz	Çocuk ve ailenin arasının kimsenin bozamayacak kadar yakın olması	Çocuk ve aile birbirlerine uzun süreli küsemez. Birbirlerine ayrılmaları mümkün olmayan şekilde bağlıdırlar
	Çocuk seversen beşikte, koca seversen döşekte	Çocuk beşiğindeyken sevilmeli, eşe olan sevgi ise başkalarının yanında değil yalnızken gösterilmeli	Çocuğun kucağa alınmadan beşiğinde sevilmesi	Başka bireylerin yanında çocuğun kucakta sevilmesi istendik bir durum değildir
Çocuk özelliklerinin aileye etkisi	İyi evlat babayı vezir, kötü evlat rezil eder	Aileler çocuklarının iyi davranışları ile övünür, kötü davranışları ile ise utanabilir	Çocukların davranışları ile ailelerini iyi ya da kötü duruma sokması	Çocuğun davranış ve tutumları aile için önemli görülür
Çocuktan beklentiler	Buyurmadan tutan evlat, gün doğmadan kalkan avrat, deh demeden yürüyen at	Çocuklar kendilerine emir verilmeden neler yapmasını gerektiğini bilmelidir	Çocukların neler yapması gerektiğini söylenmeden bilmesi	İyi bir evlat sorumluluk sahibi olmalıdır.

Tablo 5’te görüldüğü üzere atasözlerinde “çocuğa aileyle ilişkili olarak atfedilen özellikler” kategorisi; değer bilmemesi, dert kaynağı görülmesi/uğraş gerektirmesi, sosyal ve genetik aktarım, ebeveyn çocuk ilişkisi, çocuk özelliklerinin aileye etkisi ve çocuktan beklentileri kodlarına ayrılmıştır. “Çocukların değer bilmemesi” kodunda yer alan “Besle kargayı, oysun gözünü”, “Yaza çıkardık danayı, beğenmez oldu anayı” ve diğer atasözlerinde görüldüğü üzere çocukların ailelerine gereken değeri vermedikleri ve yapılan iyiliklerin kıymetini bilmedikleri gösterilmektedir. “Dert kaynağı görülmesi/uğraş gerektirmesi” kodunda, çocuk sahibi olmanın dert ve iş yükü olarak görüldüğünü ifade eden atasözleri belirlenmiştir: “Evladın mı var derdin var”, “Karga dermiş ki: “Çocuklarım olalı burnumu göme göme bok yiyemedim”. “Kedi, yavrusunu yerken sıçana benzettir” ve “Ayıyı (maymunu) ateşe atmışlar, yavrusunu ayağının altına almış” atasözlerinde ise çocuğa yönelik olumsuz bir bakış açısıyla bakılmakta ve ebeveynin çocuğa kötü davranışları gösterilmektedir. *Sosyal ve genetik aktarım* kodunda bulunan atasözlerinde ailenin çocuklara rol ve model olduğuna yönelik göstergelere rastlanmıştır. “Ağaca çıkan keçinin dala bakan oğlağı olur”, “Anadan gören inci dizer; babadan gören sofraya yazar”, “Anasına bak kızını al, kenarına bak bezini al”, “Arabanın ön tekerleği nereden geçerse arka tekerleği de oradan geçer” atasözlerinde ailenin özelliklerinin çocuğa aktarımı ve ailelerin çocuklarının ileriki yaşantılarında belirleyici kişiler oldukları vurgulanmaktadır. *Ebeveyn çocuk ilişkisi* kodunda bulunan “Ağızdan burun yakın, kardeşten karın”, “Etle tırnak arasına girilmez” atasözlerinde ailelerin en çok çocuklarını sevdikleri ve aralarındaki bağın ayrılmaz biçimde birbirine bağlı olduğu gösterilmektedir.

Tartışma ve Sonuç

Bu bölümde çalışmanın problemi doğrultusunda elde edilen bulgular tartışılmış, sonuç ve önerilere yer verilmiştir.

Atasözlerinde çocuklara atfedilen özellikler kategorisi değerlendirildiğinde; çocuğun yetenekli görülmesi, çocuğun daha iyi görülmesi, bireysel farklılıklar olması, sevimli varlıklar ve çocuklukla ilgili davranışlar kodlarının bulunması çocukluğa ilişkin olumlu özelliklerin olduğunu göstermektedir. Çocuğun daha iyi görülmesi ve sevimli varlıklar kodunda yer alan atasözlerinin çocuğun psikolojik değeriyle ilgili olduğu söylenebilir. L. W. Hoffman ve Hoffman'ın (1973) çalışmasında çocuklara atfedilen değerlerde ekonomik, psikolojik ve sosyal olmak üzere üç ana değer bulunmuştur. Psikolojik değerler, çocuğun ailesine verdiği mutluluk, gurur, birliktelik ve sevgi gibi doyumlarla ilgilidir (Kağıtçıbaşı, 2010). Holt'a (2000) göre de, çocukların sevimli olarak algılanmalarının nedeni güç veya erdem olmayıp, yetişkinlerin onlara yardım ederek kendilerini daha üstün hissedecek bir değerlendirme içinde olmalarıdır. Bu doğrultuda, ailelerin çocuklarını sevimli, tatlı ve olduğundan daha iyi görmeleri yaşadıkları sevgi, gurur ve mutlulukla ilgili doyumlardan kaynaklandığı söylenebilir. Çocuğun yetenekli görülmesi kodunda yer alan atasözlerinde ise, çocukların yeteneklerine ve kendilerinden beklenmeyecek işleri başarabileceklerine ilişkin göstergeler bulunmaktadır. Piaget (1971), çocukların yalnızca çevresel etkilerin edilgen bir alıcısı olmadığını, gelişim seyirlerini şekillendiren, denetleyen ve yönlendiren etkin bireyler olduğunu savunur (İnanç vd., 2011). Aşağıdan yukarı bakış açısına göre de, çocuklar iyiliğin temsilidir ve bozulmuş toplumlara yol gösterebilecek ve insanlığa saflığı aşılayabilecek cevhere sahip olarak görülürler (Wall, 2010). İlgili alan yazındaki, çocukların kapasitelerini en üst düzeyde ortaya çıkarabildiği ve böylelikle yaşamlarında kendilerini gerçekleştiren, gelişim sürecini şekillendiren, yetenekli, aktif bireyler olarak görüldükleri bilgileri ile (Berk, 2013; Trawick-Smith, 2014), çalışmanın bu sonucunun paralellik gösterdiği söylenebilir. Atasözlerinde çocuklara atfedilen olumlu özelliklerin yanı sıra atasözlerinde çocuklara olumsuz özelliklerin de yüklendiği görülmektedir. Çocuğun yetersiz görülmesi kodunda yer alan atasözünde görüldüğü üzere, çocukların bir işi yapmak için yetişkin denetimine ihtiyaç duydukları gösterilmiştir. Bu doğrultuda, çocukların “kendi görüşleri olan bireyler” olarak görülmekten çok “yetişkinlerin kararlarına uymak zorunda olan ve yetişkin denetimine ihtiyaç duyan bireyler” olarak görüldüğü söylenebilir. Günümüzde de, bu anlayışın devam ettiğini gösteren çalışmalar bulunmaktadır. Avcı ve Pekince (2018) tarafından çocukların kendi çocukluklarına yönelik bakış açılarıyla ilgili yapılan çalışmada; çocuklar, yetişkinlerin kendilerine sormadan karar verdiklerini ve sonrasında göstermelik olarak fikirlerini sorduklarını belirtmişlerdir. Çalışmada bu durumun, çocukların pasif konumda kalmalarına ve kendilerini yetersiz olarak algılamalarına neden olabileceği vurgulanmıştır. Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin (2009) 12. maddesi çocuğun katılım hakkını; çocukların görüşlerini ifade etmesi, yetişkinler tarafından bu görüşlerin dikkate alınması ve kendileri ile ilgili süreçlere aktif katılımı şeklinde tanımlamaktadır. Atasözlerinde ise, çocukların yetişkinlerin kararlarına uymak zorunda olması, çocuğun katılım hakkının engellendiğini veya kısıtlandığı düşüncesini akla getirip, çocukların kendi yaşamlarını ilgilendiren konulara aktif katılımının sağlanmasını gösteren “Katılımcı çocuk imajı” anlayışla (Sorrin, 2005) da paralellik göstermemektedir.

Atasözlerinde “çocukların gereksinimleri” kategorisinde beslenme, oyun ve bakım kodlarının bulunması çocuğun temel gereksinimleri ve gelişme haklarının varlığını gösteren

özelliklerdir. Beslenme kodunda, “Ağlamayan çocuğa meme vermezler” atasözünde görüldüğü üzere çocuğun gereksinimlerini ağlayarak gösterdiği ve bu şekilde aileyle karşılıklı bir etkileşime geçtiği belirtilmektedir. Gelişim psikolojisinde, anne, baba veya bebeğe bakım veren kişiler tarafından bebeğin kucağa alınması, doyurulması ve ihtiyaçlarının karşılanmasının etkileşim becerilerinin gelişmesi ve erken bir bağın oluşması için önemli olduğu vurgulanmaktadır (Bee ve Boyd, 2009). Bu doğrultuda, atasözlerinde çocukların aileleriyle karşılıklı bir etkileşime geçtiğine yönelik ve gelişimsel özelliklerine uygun göstergelerin bulunduğu söylenebilir. Bakım kodundaki atasözlerinde, çocuğun gereksinimlerinin karşılanmasında ve çocuğa karşı olan sorumlulukların yerine getirilmesinde yetişkin ve çevre desteğinin önemi vurgulanmıştır. Bu durum, çocukların sağlıklı gelişimleri için uyarıcı yönünden zengin bir ortamda büyümelerinin önemini destekler niteliktedir. Her çocuk bakım, beslenme ve sevgi gibi temel gereksinimlerinin karşılandığı bir aile ortamına ihtiyaç duyar ve her çocuğun fiziksel, zihinsel, ruhsal, toplumsal gelişmesini sağlayacak yeterli bir yaşam düzeyine sahip olma hakkı vardır (Oktay, 1999). Woodhead (2004) çocuk haklarının gelişmesi için, öncelikle çocukların normal gelişimlerinin sağlanmasına yönelik temel gereksinimlerinin karşılanması gerekliliği üzerine vurgu yapmaktadır. Çocukların temel gereksinimler içerisinde önemli bir yer tutan oyuna da atasözlerinde yer verildiği belirlenmiştir. Çocukların gereksinimleri kategorisindeki oyun kodunda yer alan atasözünde oyun, çocuğun sevdiği iş olarak tanımlanarak, uzun süre yapmaktan bıkmayacağı ve zevkle oynayacağı bir uğraş olarak gösterilmiştir. Oyun çocuklar için; doğal, kendiliğinden gelişen, oynamaktan zevk aldıkları, sonuçtan çok sürece odaklandıkları ve rahatladıkları eğlenceli etkinliklerdir. Çocuklar her zaman oyun oynayabilirler ve oyun onlar için yaşamdır. Oyun tüm benliği içeren aktif bir öğrenme biçimidir, hem beyin hem de bedenle ilgilidir ve çocuğun fiziksel, sosyal, duygusal, bilişsel bütün gelişim alanlarını destekler (Aksoy, 2014; Duncan ve Lockwood, 2008; Frost, Wortham ve Reifel, 2005). Çocuğun yeteneklerinin en üst düzeyde gerçekleştirilebilmesi için gelişim haklarının içinde yer alan oyuna atasözlerinde önem verildiği söylenebilir. Ancak, incelenen atasözlerinin içinde sadece bir tane oyunla ilgili atasözünün bulunması da dikkat çekici bir bulgudur.

“Farklılaşan çocukluk bağlamları” kategorisi değerlendirildiğinde, atasözlerinde çocuklara yönelik cinsiyet ayrımcılığının gösterildiği belirlenmiştir. Cinsiyete yönelik farklılaşan bakış kategorisindeki atasözlerinde; erkek çocuklara verilen değer kız çocuklarına göre daha büyük olduğu, erkek çocuk sahibi olmanın bir ayrıcalık ve aile için mutluluk kaynağı olduğu görülmektedir. Ailelerin, erkek çocuktan beklentilerinin daha fazla olmasının sebebi kız çocuğunun evlenip gidecek olması ve soyun devamını erkek çocuğun sürdüreceğine yönelik düşüncelerinin olmasından kaynaklı olduğu söylenebilir. Toplumumuzda olduğu gibi antik çağ Mezopotamya’da da, aile içinde çocuğun doğumu önemli bir olaydır ve özellikle erkek çocuğun doğumu aile için neslin ve toplumsal hayatın garantisi anlamına gelmekteydi (Toptaş, 2016). Bu doğrultuda atasözlerinde de eski çağlardan gelen görüşün devam ettiği söylenebilir. Cinsiyete yönelik farklılaşan bakış kategorisinde yer alan atasözlerinde belirlenen göstergeler doğrultusunda, kız çocuklarının bebeklik ile çocukluk dönemlerinden itibaren evlenmelerine yönelik beklentilerin olduğu ve erken yaşta evlenmeleri gerektiğine yönelik göstergeler belirlenmiştir. “Kızını dövmeyen dizini döver” ve “Kızın var, sızın var” atasözlerinde görüldüğü üzere, kız çocuklarının denetime, disipline ve korunmaya daha çok ihtiyaçları oldukları, kız çocuğa sahip olmanın pek çok zorluk ve sıkıntıya neden olacağı düşünülmektedir. Alan yazınında yapılan çalışmalarda da, Türk atasözlerinde cinsiyetçi bakışın hâkim olduğu, erkek

çocuğa atfedilen özelliklerin ve değerin daha büyük olduğunu gösteren sonuçlara ulaşılmıştır (Ercan, 2014; Karadağ, 2013; Özkan ve Gündoğdu, 2011; Türkyılmaz, 2015). Geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinde; erkek çocuklara ailenin soyadını taşıması nedeniyle daha fazla önem verilmektedir. Kız çocuklarının ise ev işlerine yardımcı olması ve annesine duygusal destek sağlaması beklenmektedir (Kağıtçıbaşı ve Ataca, 2005). Bu durumda, Türk kültüründe kız ve erkek çocuklara farklı özellikler yüklendiği ve ailenin çocuklarına olan davranışlarını etkilediği söylenebilir. Günümüzde cinsiyet ayrımcılığına yönelik, Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesine Yönelik Genel Yorum No.31 ile birleştirilmiş Çocuk Hakları Komitesi Genel Yorum No.18 Çocuklara Zarar Veren Uygulamalar ile ilgili genel yorum yayınlanmıştır. Bu genel yorumda, çocukluk döneminde hem kızlara hem erkeklere yardımcı olmada, toplumsal cinsiyet temelli tutumlarını değiştirip evde, okulda ve daha geniş anlamda toplumda daha olumlu roller ve davranışlar benimsemelerine destek vererek kız çocukların ve kadınların güçlendirilmesine katkıda bulunabileceği belirtilmiştir (Committee on the Rights of the Child, 2014).

Araştırmada, “farklılaşan çocukluk bağlamları” kategorisinde, çocuğun öz/üvey olma durumuna göre, atasözlerinde çocukluğa yer verildiği ve bu durumun üvey çocuğun aleyhine gösterildiği belirlenmiştir. İlgili atasözlerinde görüldüğü üzere, aile için biyolojik çocuğun öneminin gösterildiği, üvey çocukların ise değersiz görüldüğü ve haklarının yok sayıldığı söylenebilir. Oysaki günümüzde ebeveynlerin evlat edinme sayıları gittikçe artmaktadır. Evlat edinilen çocukların çoğunluğu sağlıklı olarak yetişmektedir ve gerekli koşullar sağlandığında kendi biyolojik ailesi ile yaşayan çocuklardan yüksek düzeyde kendilerine güvenebilirler (Juffer ve Van Ljendoorn’dan akt. Trawick-Smith, 2014). Günümüzde çeşitli sebeplerle biyolojik ailesinin yanında kalamayan çocukların yüksek yararı göz önünde tutularak, Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Türk Medeni Kanunu ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu çocukların haklarının korunmasının en önemli yasal dayanaklarıdır (Karataş, 2007). Ancak tüm bu yasal durumun aksine, Türk kültüründeki atasözlerinde çocuğun öz, üvey ve anne babası olmaması durumuna göre ayrımcılığa maruz kaldığı ve çocukluğa yönelik geleneksel anlayışın hâkim olduğunu düşündürmektedir.

Çocuk eğitimi kategorisinde yer alan atasözleri değerlendirildiğinde, çocuğun eğitiminde bebeklik ve erken çocukluk dönemi ile doğuştan getirilen özelliklerin önemli olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, çocuğun eğitimi kategorisindeki atasözlerinde, erken çocukluk dönemindeki yetişkin ve çevre desteğini vurgulamaktadır. Çocuğun gelişimi, temelde kalıtım ve çevre etkileşiminin ürünüdür. Çocukların kalıtım tarafından belirlenen performansı yetiştiği çevrenin zenginliğine göre değişim gösterir. Vygotsky’nin sosyokültürel bilişsel kuramına göre, çocuğun yeni beceriler edinebilmesi için, öğrenme deneyimine modellik yapan ve bunu biçimlendirin yetişkin desteğine ihtiyaç duyulur. Bu destek, yetişkinlerin çocukların öğrenmesini desteklemesi için mükemmel bir fırsat sunar (Bee ve Boyd, 2009; Duncan ve Lockwood, 2008, Santrock, 2015). Bu doğrultuda, atasözlerinde çocuğun gelişimi için yetişkin ve çevre desteğinin sağlanmasına önem verildiği söylenebileceği gibi, çocuk zihninin boş bir levha olduğunu ve bu boş levhanın aileler, öğretmenler ve devlet tarafından şekillendirilmesi gerektiğini savunan John Locke’nun “tabula rasa” görüşü ile de ilişkilendirilebilir (Akbaş ve Atasü Topçuoğlu, 2009).

Çocuğa aileyle ilişkili olarak atfedilen özellikler kategorisi değerlendirildiğinde, değer bilmemesi ve dert kaynağı görülmesi/uğraş gerektirmesi kodlarında yer alan atasözlerinde;

çocuklara kötü, kıymet bilmeyen, nankör, yetersiz, bağımlı ve aileler tarafından bütün ihtiyaçlarının karşılanması gerektiği özelliklerinin yüklendiği görülmektedir. Bu açıdan atasözlerinde, çocukların doğduğu andan itibaren kötü olmaya meyilli olup, sorumluluk sahibi bir yetişkin olabilmeleri için özenli ve dikkatli bir disipline gereksinimlerinin olduğu “yukarıdan aşağıya yaklaşımın” anlayışının özelliklerinin görüldüğü söylenebilir. Türkyılmaz (2015) çalışmasında, çocuğun korunma hakkı bağlamında atasözlerinde çocuklara ilişkin olumsuz yargılara çok sık rastlandığını belirlemiştir. Sosyal ve genetik aktarım kodundaki atasözleri incelendiğinde, ailelerin özelliklerini çocuklarının taşıdığı ve çocuklara aktarıldığını gösteren özelliklere yer verilmiştir. Bandura’nın sosyal öğrenme kuramına göre, çocuklar çoğunlukla yetişkinleri veya kendilerinden yaşça büyük çocukları gözlemleyerek öğrenirler (Berk, 2013; Trawick-Smith, 2014). Morelli vd. (2003) tarafından yapılan araştırmada, iki ve üç yaşındaki çocuklar yetişkinleri çalışırken gözlemleme olanağına sahip olduğunda, kendi oyunlarında yetişkinlerin etkinliklerine yer verdikleri sonucuna ulaşmışlardır. Karadağ (2013) çalışmasında da, çocuğun soyaçekim özelliklerini belirten atasözlerinin bulunduğunu ve çocuğun anne ile babasına benzemesinin kültür açısından önemli görüldüğünü belirlemiştir. Bu açıdan, Türk toplumunda çocukların ailelerine benzemesinin beklendiği bir durum olduğu ve çocukların ailelerin özelliklerini devam ettirmelerinin önemli görüldüğü söylenebilir. Ebeveyn çocuk ilişkisi kodunda, çocukla kurulan yakın bağ ve duygusal iletişim özelliklerinin vurgulandığı atasözlerinin olduğu görülmektedir: “Ağızdan burun yakın, kardeşten karın”, ve “Etle tırnak arasına girilmez” atasözlerinde gösterilen anne-çocuk ilişkisi, yerine başkası konulamayan ve eşsiz bir birey olarak önemli olan partnerle kurulan, uzun süreli olan “duygulanımsal bağ” kavramıyla ilişkilendirilebilir (Ainsworth’den akt. Bee ve Boyd, 2009). Bowlby’e (1980) göre de, belirli kişilere karşı güçlü duygusal bağlar kurma eğilimi insan doğasının bir parçasıdır. Erken bir bağın oluşmasında en önemli nokta bakım veren kişiler ile bebeğin karşılıklı bağlanma davranışlarını geliştirme fırsatını yakalaması ve bu etkileşim sırasında birbirleriyle uyumlu olunmasıdır. Bebek ve bakım veren kişi ile kurulan ilk ilişkiler çocuğun duygu ve davranışlarını şekillendirmekle kalmaz çocuğun ileriki yaşlardaki ilişkilerini de etkiler (Kerns vd., 2001; Seibert ve Kerns, 2009, Sümer, 2012). Bu açıdan atasözlerinde, ebeveynin çocuğuna karşı güçlü duygusal bağlar kurma eğilimini içeren özelliklerin vurgulandığı söylenebilir. Bununla birlikte, “Ananın bastığı civciv incinmez” atasözünde, annenin çocukla olan duygusal bağından dolayı uyguladığı olumsuz disiplin uygulamalarının bile çocuk için zararsız olduğu vurgulanmaktadır. “Çocuk seversen beşikte, koca seversen döşekte” atasözünde ise, çocuğun yetiştirilirken kucağa alınmaması ve bu duruma alıştırılması gösterilmektedir. Oysaki gelişim psikolojisinde, sağlıklı bir ebeveyn-çocuk ilişkisi kurmak isteyen anne-babaların yeni doğan bebekleriyle hemen temas etmeleri gerektiği belirtilir. Bir annenin yeni doğan bebeğini tutması, okşaması, gülmesi, tatlı sesler çıkarması gibi duygusal sinyaller bir araya gelerek bebeğin beynine giden sinirsel aktiviteyi oluşturur ve bebeğin beyin bölümlerini uyararak gelişimini destekler (Perry ve Szalavitz, 2016). Çocuğun duygusal veya fiziksel açıdan ihmal edilmesi, yetersiz beslenmesi gibi olumsuz çevre ortamı çocuğun beyin gelişimini yavaşlatacağı gibi bilişsel ve sosyal gelişimini de olumsuz etkiler (Bee ve Boyd, 2009; Berk, 2014). Ebeveynlerin, çocukların ihtiyaç duyduğunda kolayca yakınlık kurmasını teşvik eden, destekleyen, koşulsuz ve duyarlı bakım veren davranışlar içinde olması sağlıklı bir gelişim ve güvenli bağlanma için en önemli koşuldur (Sümer, 2012). Bu açıdan, belirtilen iki atasözünün çocuğa yönelik duygusal ihmal ve istismarı akla getiren bir bulgudur.

Araştırmanın sonuçları değerlendirildiğinde, kültürümüzün bir yansıması olarak düşünülebilecek atasözlerinde çocukluğa bakış birçok olumlu ve olumsuz özelliklerle yansıtılmaktadır. Çocuklara atfedilen özellikler içerisinde çocuğun yetenekli görülmesi, bireysel farklılıkların olması, sevimli varlıklar olarak görülmesi, çocuklukla ilgili davranışların bulunması, çocukların gereksinimlerine yönelik beslenme, oyun, bakım özelliklerine yer verilmesi, erken çocukluğun öneminin vurgulanması, çocuğa yetişkin ve çevre desteğinin sağlanmasında çocukluğa yönelik olumlu bir bakış mevcutken çocuğa ailesiyle ilişkili olarak atfedilen özelliklerde değer bilmemesi, çocuğun dert kaynağı görülmesi ve uğraş gerektirmesi, çocuğun cinsiyeti, anne-babasız olması, öz veya üvey olması noktalarında olumsuz bir bakışın gösterildiği görülmektedir. Bununla birlikte sosyal ve genetik aktarım, ebeveyn ve çocuk ilişkileri noktalarında ise, atasözlerinde çocukluğa ve çocuğa yönelik hem olumlu hem de olumsuz bir bakış bulunmaktadır. Sonuçlar doğrultusunda, Türk kültüründeki atasözlerinde “çocuk” kavramının; yetişkine bağımlı, katılım hakkı önemsenmeyen, cinsiyet ayrımcılığı maruz kalan ve eğitilmesi gereken bir birey olarak görülen geleneksel bir yaklaşımla ele alındığı söylenebilir. Geçmiş dönemde çocukluk; yetişkinlere ihtiyaç duyulan ve haklarının olmadığı biyolojik bir süreç olarak algılanmaktaydı (Postman, 1995; Woodhead, 1997). Oysaki çağdaş çocukluk çağı anlayışında, çocukların yetkin sosyal aktörler olarak kabul edilmesi, kendi kendilerini temsil edebildikleri ve bu anlayışla çocukların sosyal dünyayı bilgilendiren insanlar olarak görülmesi kabul edilmektedir (Archard, 2004; Barker ve Weller, 2003; Grover, 2004; Mayall, 1996). “Çocukluk” kavramı toplum içinde algılanışı değişse bile asla yok olmayacak toplumsal bir yapıdır. Bu doğrultuda, Türk toplumunda çocukluk kavramının varlığının ve içeriğinin modern çocukluk yaklaşımları içerisinde ele alınmasının önemi ortaya çıkmaktadır. Araştırmanın sonuçları doğrultusunda şu önerilere yer verilebilir:

✓ Türk kültüründeki çocukluğa bakış açısının altında yatan geleneksel özellikler araştırılarak, çocukluk anlayışının katılımcı çocuk anlayışı yönünde gelişmesine yönelik ailelere ve eğitimcilere bilgilendirici çalışmalar düzenlenebilir.

✓ Yapılan bu araştırmanın bir atasözleri sözlüğü kullanılarak gerçekleştirilmiş olması çalışmanın sınırlılığıdır. İlerideki çalışmalarda farklı Atasözleri Sözlüklerinde yer alan atasözlerinde çocuk ve çocukluk kavramının incelenmesine yönelik çalışmalar yapılabilir.

✓ Türkiye'nin bölgelerinde yer alan çeşitli kültürel zenginlikler düşünüldüğünde, çocuklar için söylenen, yazıya dökülmemiş yöresel söylemler belirlenerek yeni çalışmalar planlanabilir.

Kaynaklar

Akbaş, E. ve Atasü Topçuoğlu, R. (2009). Modern çocukluk paradigmasının oluşumu-eleştirel bir değerlendirme. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 20(1), 95-103.

Aksan, D. (2007). *Her yönüyle dil ana çizgileriyle dilbilim*. Ankara: Türk Dil Kurumu.

Aksoy, A. B. (2014). Erken çocukluk döneminde oyun ve oyunun gelişimsel katkıları. (ed. A. B. Aksoy), *Erken çocukluk döneminde oyun: duyu-motor oyundan kurallı oyuna içinde* (s. 2-17). Ankara: Pegem Akademi.

Aksoy, Ö. A. (2015). *Atasözleri ve deyimler sözlüğü 1*. Ankara: İnkılap Yayınevi.

Alagözlü, N. (2009). Dil ve cins: Türkçe atasözleri ve deyimlerde kadın üzerine eğretilmeler ve toplum-bilişsel yapı. *International Journal of Central Asian Studies*, 13, 37-48.

Archard, D. (2004). *Children rights and childhood*. London: Routledge.

- Avcı, N. ve Pekince, P. (2018). Çocukların çocukluğa bakış açıları. *Eğitim ve Bilim*, 43(196), 1-25.
- Barker, J. ve Weller, S. (2003). 'Never work with children?': The geography of methodological issues in research with children. *Qualitative Research*, 3(2), 207-227.
- Batur, Z. (2011). Atasözü ve deyimlerde kadın ve kadının sosyo-psikolojik özellikleri. *Turkish Studies*, 6(3), 577-584.
- Bee, H. ve Boyd, D. (2009). *Çocuk gelişim psikolojisi* (ed. O. Gündüz). İstanbul: Kaknüs.
- Berk, L. E. (2013). *Çocuk gelişimi* (çev. A. Dönmez). Ankara: İmge.
- Bircan, U. (2015). Roland Barthes ve Göstergibilim. *SBARD*, 13(26), 17-41.
- Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi. (2009). *Çocuk haklarına dair sözleşme genel yorum no:12 çocuğun dinlenilme hakkı*. Elli Birinci Oturum, Cenevre. <http://www.cocukhaklariizleme.org/wp-content/uploads/GCs-11-12-13-2008-2011> sayfasından erişilmiştir.
- Committee on the Rights of the Child, (2014). *Joint general recommendation/general comment no. 31 of the committee on the elimination of discrimination against women and no. 18 of the committee on the rights of the child on harmful practices*. <http://www.cocukhaklariizleme.org/bm-cocuk-haklari-komite-genel-yorum> sayfasından erişilmiştir.
- Creswell, J. W. (2012). *Educational research: planning, conducting and evaluating quantitative and qualitative research*. Boston: Pearson.
- Duncan, J. ve Lockwood, M. (2008). *Learning through play: A work-based approach for the early years professional*. New York: Continuum International Publishing Group.
- Ercan, R. (2014). Türk atasözlerinde çocuk imgeleri. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(27), 15-31.
- Fleer, M. (2013). *Play in the early years*. United States: Cambridge University Press.
- Frost, J. L., Wortham, S. C. ve Reifel S. (2005). *Play and child development*. Ohio-New Jersey: Merrill Prentice Hall.
- Glesne, C. (2015). *Nitel araştırmalara giriş* (çev. A. Ersoy, ve P. Yalçınoğlu). Ankara: Anı.
- Grover, S. (2004). Why won't they listen to us? On giving power and voice to children participating in social research. *Childhood*, 11(1), 81-93.
- Güngör, O. C. (2016). Türkçede öksüz ve yetim çocuklarla ilgili sözler. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 5(1), 156-170.
- Holt, J. (2000). *Çocukluktan Kaçış* (çev. S. Yılcı ve C. Aksoy). İstanbul: Beyaz Yayınları.
- İnanç, B. Y., Bilgin, M. ve Atıcı, K. M. (2011). *Gelişim psikolojisi çocuk ve ergen gelişimi*. Ankara: Pegem.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2010). *Benlik, aile ve insan gelişimi*. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Kağıtçıbaşı, Ç. ve Ataca, B. (2005). Value of children and family change: a three decade portrait from Turkey. *applied psychology. International Review*, 54, 317-337.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1996). *Family and human development across cultures*. Mathway, New Jersey: Lawrence Erlbaum Publ.
- Karadağ, Ö. (2013). Türkiye Türkçesi atasözlerinde çocuk ve çocukluk. *Millî Folklor*, 25 (98), 109-124.

- Karakuş, U. ve Keçe, M. (2012). Türk atasözlerinde doğal çevre algısı ve çevre eğitimi açısından önemi. *Zeitschrift für die Welt der Türken*, 4(3), 131-145.
- Karataş, K. (2007). Türkiye’de çocuk koruma sistemi ve koruyucu aile uygulamaları üzerine bir değerlendirme. *Journal of Society & Social Work*, 18(2), s. 7-19.
- Kerns, K. A., Aspelmeier, J. E., Gentzler, A. L. ve Grabill, C. M. (2001). Parent-child attachment and monitoring in middle childhood. *Journal of Family Psychology*, 15(1), 69-81.
- Mayall, B. (1996). *Children, health and the social order*. Buckingham: Open University,
- Merriam, S. B. (2013). *Nitel araştırma*. (çev. ed. Selahattin Turan). Ankara: Nobel.
- Oktay, A. (1999). *Yaşamın sihirli yılları*. İstanbul: Epsilon.
- Onur, B. (2012). Çocukluğun ve çocuk yetiştirmenin tanımı. *Ana Babalık Kuram ve Araştırma* (ed. M. Sayıl ve B. Yağmurlu) içinde (s. 19-59). İstanbul: Koç Üniversitesi.
- Özkan, B. ve Gündoğdu, A. E. (2011). Toplumsal cinsiyet bağlamında Türkçede atasözleri ve deyimler. *Turkish Studies*, 6(3), 1143-1147.
- Patton, M. Q. (2014). *Nitel Araştırma ve değerlendirme yöntemleri*. (çev. ed. Mesut Bütün ve Selçuk Beşir Demir). Ankara: Pegem.
- Perry, B. D. ve Szalavitz, M. (2016). *Köpek gibi büyütülmüş çocuk*. (çev. E. Söğüt). İstanbul: Okuyan Us.
- Postman, N. (1995). *Çocukluğun yokoluşu*. (çev. K. İnal). Ankara: İmge.
- Sağlam, M. Yaşar. (2001). Atasözleri ve deyimlerde imgelem. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 18(1), 45-51.
- Santrock, J. W. (2015). *Yaşam boyu gelişim: gelişim psikolojisi*. (çev. G. Yüksel). Ankara: Nobel.
- Seibert, A. ve Kerns, K. A. (2009). Attachment figures in middle childhood. *International Journal of Behavioral Development*, 33(4), 347-355.
- Sorin, R. (2005). Changing images of childhood-reconceptualising early childhood practice. *International Journal of Transitions in Childhood*, 1, 12-21.
- Sönmez, Ö. Faruk. (2014). Atasözlerinin sosyal bilgiler programındaki değerler açısından incelenmesi. *Zeitschrift für die Welt der Türken*, 6(2), 101-115.
- Sümer, N. (2012). Ana Babalık ve Bağlanma. *Ana Babalık Kuram ve Araştırma* (ed. M. Sayıl, ve B. Yağmurlu) içinde (s. 169-189). İstanbul: Koç Üniversitesi.
- Tan, M. (1989). Çağlar boyu çocukluk. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 23(2), 71-88.
- Toptaş, K. (2016). Eski Mezopotamya’da çocuk. *Archivum Anatolicum/Anadolu Arşivleri*, 10(1), 55-78.
- Trawick Smith, J. (2014). *Erken çocukluk döneminde gelişim* (çev. ed. B. Akman). Ankara: Nobel Yayın.
- Türkyılmaz, M. (2015). Türk atasözlerinin çocuk hakları bakımından incelenmesi. *Zeitschrift für die Welt der Türken Journal of World of Turks*, 7(1), 221-236.
- Türkyılmaz, M. ve Kuş, Z. (2014). İlköğretim 100 temel eserde çocuk hakları. *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(15), 39-63.

- Uçar, İ. ve Doğruer, N. (2016). Kazak Türkçesinde aile bireyleri ile ilgili Atasözleri üzerine bir çalışma. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 5(1), 94-107.
- Wall, J. (2010). *Ethics in light of childhood*. Washington: Georgetown University Press.
- Woodhead, M. (1997). Psychology and the cultural construction of children's needs. *Constructing and reconstructing childhood: Contemporary Issues in the Sociological Study of Childhood*, 63-84.
- Woodhead, M. (2004). Early childhood development: A question of rights. *International Journal of Early Childhood*, 37(3), 79-98.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.
- Yörükoğlu, A. (2000). *Değişen toplumda aile ve çocuk*. Ankara: Özgür.
- Yurtbaşı, M. (2014). Özbekistan ve Anadolu'dan çocuk atasözleri. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 2, s. 85-146.

Extended Abstract

In different cultures and societies, the concept of childhood has been reconsidered in the historical process in terms of cultural values, the philosophical thoughts about children, and the scientific advancements. Proverbs which provide important clues on the cultural history of a society reflect the lifestyle of the society and they are formed through the experiences of the society. It is therefore important to consider and evaluate the concept of childhood in proverbs that reflect the culture, morale, and values of Turkish society. The current study aimed to reveal the concept of child and childhood presented in the Turkish proverbs.

The current study was designed as a qualitative study using a case study design. The concept of childhood was the focal point of this study. The data in case studies are collected through various methods such as in-depth interviews, observations, and published documents. In this respect, the data in the current study were collected through document analysis method. The first important step of using documents as a source of data in qualitative studies is to find the appropriate documents. Therefore, the criteria for determining the data source were determined as common-use and being accepted by the Turkish Language Institution (TDK). In this respect, the researcher visited four bookstores and determined the bestselling dictionary of proverbs. Additionally, the most used and cited dictionary was determined through a Google search. As a result of these two data sources *Atasözleri Sözlüğü I* (Dictionary of Proverbs I) written by Aksoy (2015) was determined as the study material. Since the *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü II* (Dictionary of Proverbs and Idioms II) covered only idioms, it was not included in the study. *Atasözleri Sözlüğü I* (Dictionary of Proverbs I) which was first published in 1965 covers the proverbs used in all around Turkey. The dictionary includes 2,667 proverbs. Since the cases which provide the data for the study were preferred, the study adopted a criteria sampling method which is one of the purposeful sampling methods to determine the proverbs. In this respect, in the selection of proverbs the ones that include the word "child", and other words which substitute the word "child" such as "daughter" and "son" directly or in their descriptions were included in the study. In the first stage of the study, 79 proverbs which met these criteria were determined and 77 of these proverbs were included in the study after the data analysis process.

In this study, semiotics and content analysis were used together in the analysis of the data. The process of semiotic analysis started with reading all of the proverbs and their descriptions in the dictionary of proverbs. In the second reading phase of the book, the proverbs and descriptions of proverbs which included child or childhood related words were marked with colorful highlighters and the determined proverbs were written on a large piece of cardboard. The determined proverbs were investigated according to the signifier, signified, and connotation system. By means of this analysis, the signs underlying the proverbs were investigated and, apart from their superficial meanings, their in-depth meanings, as well as the indirect meanings, were uncovered. In this study, following the semiotic analysis, a content analysis was conducted on the proverbs. The selected proverbs and their descriptions

were read and noted on a new form. The categories were formed with the help of the results of the semiotic analysis and the studies conducted on childhood; similarly, the codes were formed with the help of the semiotic analysis tables. The findings of content analysis and semiotic analysis were shown on the same table. At the end of the data analysis, the proverbs were categorized under five categories as “the characteristics attributed to the children, the needs of the children, differing childhood contexts, child education, the characteristics attributed to children which are related to the family”.

In order to prevent the researchers to make too much inference, the researchers used the descriptions of the proverbs in the dictionary. Ten of the proverbs which were randomly selected by the second author were evaluated by an external expert who was trained on semiotic analysis and was pursuing her PhD in the Child Development field. The agreement and disagreement frequencies of both researchers on the ten proverbs were determined and the reliability score was calculated as 83%.

The findings of the study revealed that the concept of child was reflected with many positive and negative characteristics in proverbs which reflect the culture of the society. Among the characteristics attributed to the children the positive views were reflected as the children were perceived as talented, the individual differences were valued, the children were perceived as lovely, the children’s behaviors were reflected in proverbs, their needs such as nutrition, playing, and care were reflected, the importance of early childhood was highlighted, the adult and environmental support is provided to the children were included. On the other hand there existed a negative view toward children in proverbs as children’s lack of appreciation toward their parents, children were seen as a source of problem and they required special interest, the gender of the children, motherless-fatherless children, and children’s having biological or step-parents were also reflected.

The findings of the study revealed that in most of the proverbs in Turkish culture, the concept of “child” is considered with a traditional approach and seen as an individual who is dependent on adults, has no participation rights, is exposed to the gender discrimination, ungrateful, clumsy, and needs to be trained. However, in modern understanding of childhood, children are accepted as competent social actors, they can represent themselves, and along with this understanding, children are considered as individuals who inform the social environment. Although the perception of the “childhood” concept may change in society, it can never be eliminated. In this respect, it is important to consider the childhood concept according to the modern childhood approaches in Turkish society. In this respect, the following implications can be proposed based on the findings of the study:

- ✓ By investigating the traditional characteristics underlying the perspective of childhood in Turkish culture, informative activities can be organized for parents and educators to develop a participatory childhood understanding.
- ✓ The fact that this study was carried out using only one dictionary of proverbs is a limitation of the study. In future research, the studies can be carried out to examine the concept of child and childhood in the proverbs which are covered by different dictionaries of proverbs.
- ✓ When the cultural prosperity of Turkey in different regions is considered, the unpublished regional proverbs and sayings can be determined to be included in future studies.